

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

***Senzorialitate și constituire de sens în experiența
operei de artă***

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Veress Carol**

**Student-doctorand:
Péter Mónika**

2013

Cuprins

Introducere	5
1. Experiența senzorială	14
1.1. Senzația ca proces fiziologic.....	16
1.1.1. <i>Procesul vederii</i>	18
1.1.2. <i>Procesul auzului</i>	23
1.1.3. <i>Senzația corporală</i>	26
1.1.4. <i>Mirosul</i>	28
1.1.5. <i>Gustul</i>	31
1.2. ”Self-specificitatea” senzației	33
1.2.1. <i>Abilitățile cognitive care determină senzația</i>	34
1.2.1.1. <i>Atenția</i>	35
1.2.1.2. <i>Memoria</i>	36
1.2.2. <i>Factorii afectivi care determină senzația</i>	38
1.3. Procesul experienței senzoriale.....	44
1.3.1. <i>Experiența ca mecanism de filtrare</i>	45
1.3.2. <i>Mediul experienței care determină senzația</i>	48
1.3.2.1. <i>Apartenența culturală</i>	49
1.3.2.2. <i>Ființarea în tradiție</i>	51
1.3.2.3. <i>Contextul senzorial</i>	52
1.4. Constituire de sens în procesul senzorial	55
1.4.1. <i>Rolul experienței în constituirea sensului</i>	55
1.4.2. <i>Senzație și atribuire de sens</i>	58
2. Senzorialitatea operelor de artă.....	63
2.1. În ce sens este senzorială o operă de artă?.....	64
2.2. Senzorialitate și mimesis.....	67
2.2.1. <i>Concepția platoniciană a senzorialității și reprezentării</i>	67
2.2.2. <i>Concepția aristoteliană a senzorialității și prezentării</i>	78
2.3. Manifestarea senzorială a transcendentului	89
3. Senzorialitatea cunoașterii artistice	97
3.1. Cunoaștere senzorială și/sau rațională	98
3.1.1. <i>Concepția raționalistă a cunoașterii intelectuale</i>	98
3.1.2. <i>Concepția empiristă a cunoașterii senzoriale</i>	104
3.2. Cunoștința senzorială	110
3.3. Senzorialitatea spiritului	113
3.3.1. <i>Puterea de imaginație și intelectul</i>	114
3.3.2. <i>Dialectica senzorialului și raționalului</i>	124
4. Corporalitate – senzorialitate – constituire de sens	133
4.1. Coexistența corporalității și senzorialității în concepția fenomenologică	133
4.1.1. <i>Corporalitatea ca senzorialitate</i>	133
4.1.2. <i>Senzorialitate și constituire de sens</i>	141
4.2. Coexistența senzorialității și sensului în concepția hermeneutică	145
4.2.1. <i>Metamorfozarea în plăsmuire</i>	145

4.2.2. <i>Senzorialitate și constituire de sens în concepția gadameriană</i>	150
4.2.3. <i>Coapartenența senzorială și intelectuală</i>	160
5. Sensul senzorial	164
5.1. Manifestarea sensului artistic.....	164
5.2. Logos-ul imaginii.....	167
5.3. Opera de artă – senzorialitate – sens.....	178
5.4. Citirea imaginilor	181
5.4.1. <i>Citirea diferită a imaginilor</i>	184
5.4.2. <i>Corelațiile sensului imagistic</i>	188
Concluzii.....	193
Bibliografie	199
Anexe	227

Cuvinte cheie

senzație, percepție, senzorialitate, vedere, sens, experiență, operă de artă, imagine, experiența operelor de artă, ontologia operelor de artă, mimesis, structura coapartenenței, manifestare, sensul senzorial

Senzorialitate și constituire de sens în experiența operei de artă

Rezumat

Problematika cunoașterii raționale și senzoriale au însoțit istoria gândirii filosofice. În timp ce cunoașterea rațională a fost văzută ca o metodă sigură de cunoaștere, senzația se dovedea a fi un partener mult mai puțin sigur în demersul cunoașterii, care trebuia să fie completată și corectată de intelect și de idei.

Conflictul cunoașterii raționale și senzoriale sunt într-o legătură strânsă cu dualitatea naturii senzoriale și spirituale a operelor de artă. Astfel, operele de artă se manifestă sub forma materiei senzoriale, și ca atare nu se adresează numai spiritului și cunoașterii raționale, ci captează și simțurile destinatarului. Datorită polemicii orientate împotriva percepției senzoriale, s-a apăsas asupra artelor suspiciunea

iluzoriului și mistificării, fapt prin care s-a pus sub semnul întrebării chiar legitimitatea acestora. Astfel, legitimitatea operelor de artă poate fi garantată doar prin partea spirituală și rațională, în realitate însă, teoreticienii artei au fost nevoiți să se confrunte cu neînălăturabilitatea prezenței aspectelor senzoriale, de fapt estetice. Se pune însă întrebarea, ce anume asigură supraviețuirea legitimității operelor de artă în condițiile în care aceasta este în permanență contestată de-a lungul existenței milenare a artei?

În prezenta lucrare – din perspectiva punctului de vedere al hermeneuticii filosofice – demonstrez că senzorialitatea operelor de artă nu este doar învelișul exterior al conținutului spiritual, care așteaptă a fi înlăturat pentru descoperirea conținutului „interior”, ci tocmai în și prin această senzorialitate se manifestă sensul artistic.

Elementele senzoriale și spirituale ale unei opere de artă nu se împletesc pur și simplu, ci se organizează sub forma *structurii coapartenenței*, în sensul gadamerian al conceptului de coapartenență. Aparența senzorială a operelor de artă *aparține* conținutului spiritual al acestora, în sensul că modul în care opera de artă ne apare și se manifestă, întotdeauna aparține și este inseparabilă de propria ontologie.

În primul capitol al lucrării am încercat să prezint problematica senzației dintr-o perspectivă filosofică, unde încerc să arăt faptul că procesele senzației nu se restrâng doar la diverși factori fiziologici, deși din punct de vedere fiziologic diversele forme de percepție pot fi descrise în mod adecvat prin simpla analiză a acestor procese. Senzația este întotdeauna un eveniment de viață a unui subiect, motiv pentru care nu putem vorbi de senzație în sensul general al termenului, ci mai mult de un proces complex, *o corelație de efecte*, unde dincolo de trăsăturile senzoriale, fizice, sexuale, de vârstă ale subiectului, starea psihică, apartenența, educația culturală, tradiția, dar și obiectul perceput și contextul acestuia joacă un rol determinant.

Din perspectivă filosofică senzația nu este altceva decât un moment empiric, în sensul că din totalitatea stimulilor senzoriali pe care le primim în permanență,

selecționăm în funcție de punerea în joc a experiențelor anterioare. De aici putem concluziona că procesul senzorial din viața cotidiană nu poate fi stereotipizat, senzația nefiind ceva care poate fi generalizată sau care poate fi reprodusă în aceeași formă de către orice persoană. Nu „cineva” în general, ci întotdeauna o anumită persoană este subiectul activ al senzației de moment. Tocmai de aceea determinările ontologice ale subiectului și obiectului senzației nu pot fi ignorate din analiza procesului senzorial. De aici decurge ideea, că două procese senzoriale trăite de una și aceeași persoană nu pot fi considerate identice, acestea fiind evenimente unice.

În următoarele trei capitole ale lucrării încerc să arăt – plecând de la filosofia greacă și ajungând până la concepția hermeneutică contemporană – faptul că problematica senzației și natura duală (senzorială și rațională) a operelor de artă însoțește întreaga istorie a gândirii filosofice. Cu ajutorul reconstrucției filosofice caut răspunsul la modul de împletire a cunoașterii senzoriale și raționale în diferite concepții ale gânditorilor din perioade diferite, încercând să stabilesc care dintre cele două laturi ale cunoașterii capătă un rol mai accentuat? Cum se formează, în funcție de aceasta, sensul artistic – la constituirea sensului participă și experiența senzorială sau sensul operei de artă se constituie doar pe plan spiritual? Având în vedere această dualitate, ce anume poate asigura legitimitatea operelor de artă?

În cel de al doilea capitol al lucrării, punând accent pe concepția lui Platon și Aristotel despre *aisthesis*, analizăm rolul jucat de diferite simțuri în procesul cunoașterii umane și dacă simțurile pot sau nu să transmită orice fel de cunoaștere? Totodată facem referire la modul de concepere a operelor de artă ca *mimesis* în aceste concepții; punem întrebarea, în ce măsură putem vorbi despre ostilitatea filosofiei grecești față de senzorialitate și opera artistică; ce fel de consecințe are acest fapt asupra concepțiilor artistice din următoarele secole? Cum s-a transformat în concepția aristoteliană ideea senzației și a legitimității artei, în comparație cu modul în care apare în concepția platoniană? În acest capitol doresc să arăt modul în care concepția grecească a *mimesis*-ului se conturează diferit în concepția platoniană și în cea

aristoteliană. În timp ce la Platon înseamnă imitație, la Aristotel se referă la manifestarea „așa și nu altfel” a obiectului.

În cel de al treilea capitol al lucrării analizez problema senzației dintr-o perspectivă filosofică, având în vedere concepția Sfântului Augustin. Doresc să arăt faptul că senzorialitatea nu poate fi interpretată doar din perspectiva duală a senzorialului și a spiritualului, ci mai degrabă în corelația prin care se parcurge drumul pornind de la senzorial, trecând prin rațional, și ajungând la transcendent.

În cel de al treilea capitol al lucrării intitulat *Senzorialitatea cunoașterii artistice* mă îndepărtez oarecum de la filosofia artei. Axându-mă în principal pe lucrările lui René Descartes, Gottfried Wilhelm Leibniz, John Locke, David Hume analizez cunoașterea raționalistă și empirică. Doresc să subliniez în acest context faptul că problema senzorialității și a cunoașterii bazată pe senzație a fost abordată chiar și de cei care au pus accent doar pe cunoașterea rațională, având în vedere faptul că rolul jucat de cunoașterea senzorială nu a putut fi ignorat. Totodată, punând accent pe opinia estetică a lui Hume, doresc să arăt în ce măsură opiniile sale despre frumos au contribuit la analizarea trăsăturilor calităților senzoriale și la fundamentarea disciplinei esteticii. În partea cealaltă a capitolului analizez opiniile lui Alexander Gottlieb Baumgarten din domeniul esteticii. Rolul special al acestui autor constă în faptul că este primul gânditor care – în cartea sa intitulată *Estetica* – a definit estetica ca știința cunoașterii senzoriale și a elaborat metodologia științifică a esteticii ca știință.

În cea de a doua parte a capitolului intitulată *Senzorialitatea spiritului*, analizez metoda cunoașterii, în concepția lui Immanuel Kant, unde doresc să subliniez modul în care acesta a încercat să creeze o bază comună luând în considerare principiile empirice și raționaliste, și cum a încercat să reabiliteze ideea simțurilor corporale. Totodată, caut răspuns la întrebarea cum se realizează armonia dintre senzație și rațiune în concepția lui Kant. Dincolo de opinia lui Kant, în concepția hegeliană arta nu mai apare ca obiect al plăcerii, ci mai degrabă ca o formă de cunoștințe transmise cu ajutorul senzației. În această secțiune a lucrării analizez în

ce măsură „*aparența senzorială a ideii*” și ideea „*senzorialul spiritualizat*” contribuie la formarea terenului de gândire a hermeneuticii și a filosofiei moderne a artei. De asemenea de ce putem totuși vorbi în filosofia artei hegeliene de înțâietatea spiritului?

În capitolul intitulat *Corporalitate – senzorialitatea – constituire de sens* în contextul analizării fenomenologiei, a concepției lui Nicolai Hartmann respectiv a lui Maurice Merleau-Ponty, putem observa faptul că accentul se mută de pe cunoașterea rațională pe corporalitate. Merleau-Ponty este primul care a renunțat la tradiția filosofică care milita pentru natura duală (rațională și senzorială) a cunoașterii umane și care rezolva dilemele ivite prin prisma problematicii corporalității și senzorialității.

În cea de a doua parte a capitolului încerc să arăt cum se dizolvă conflictul existent între aspectele raționale și senzoriale ale operei de artă în concepția lui Hans-Georg Gadamer. Doresc să arăt faptul că potrivit concepției gadameriene aspectele raționale și spirituale ale operelor de artă nu se organizează ierarhic, ci mai degrabă în funcție de structura coapartenenței. În concepția hermeneutică opera de artă nu este nimic altceva decât o formă de *manifestare*, iar senzorialitatea ei ține de însăși existența operei de artă.

În ultimul capitol al lucrării analizez problematica *sensului senzorial* prin prisma sensului care se conturează din experiența imaginii. Caut răspuns la întrebarea de ce anume imaginea – ca operă de artă – necesită o vedere „activă”, „vizibilă”, în ce măsură putem vorbi de *logos*-ul imaginii, precum și despre necesitatea însușirii capacității de a vedea; în ce constă realitatea operei de artă, și în ce mod se poate destăinui această existență unică a imaginii?

Doresc să arăt în acest context faptul că adevărul unei opere de artă nu constă în identificarea unei corespondențe cu realitatea. Operele de artă nu reprezintă o *reflectare* a lucrurilor cotidiene, ci reprezintă o înfățișare mai *veritabilă* a realității. Statutul aparte al operelor de artă constă tocmai în faptul că își depășesc propriile limite. Totuși, acest lucru se arată doar pentru vederea „activă”, „vizibilă”. Din această perspectivă opera de artă, imaginea, nu reprezintă altceva decât un „proces senzorial”, semnificația aferentă fiind „sensul senzorial”.

În ultima parte a capitolului, cu ocazia prezentării studiului de caz empirico-aplicativ, doresc să dovedesc faptul că procesul de senzație și cel de constituire de sens este ghidat de indicatorii imaginii. Tocmai de aceea, putem descoperi același sens contextual chiar și în senzația pe care o au asupra imaginii persoanele cu diferite aptitudini senzoriale. Senzațiile diferite asupra unei imagini nu reprezintă neînțelegeri sau înțelegeri greșite, ci dovedesc faptul că o anumită operă de artă este în măsură să transmită mesaje diferite în același timp.

Scopul principal al cercetării este dovedirea faptului că în termenii de bază ai artei mimetice, opera de artă ca *mimesis* este imitație, însă nu reprezintă doar o reflectare pasivă, o *re-prezentare*, ci mai degrabă o *prezentare* activă, *manifestare* a unor lucruri deja cunoscute, într-un mod „așa și nu altfel”. Tocmai de aceea, opera de artă nu este o *re-prezentare*, ci mai degrabă o „ilustrare”, „excelare” în sensul că este capabilă să înfățișeze lucrurile în mod unic. Opera de artă nu ne prezintă doar lucrurile care aparțin lumii senzoriale, ci ne arată și lucrurile care nu pot fi înfățișate decât cu ajutorul rațiunii. Cu ajutorul operelor de artă se manifestă tocmai realitatea care „iese din anonim” cu ajutorul prezentării.

Prezentarea artistică nu servește la manifestarea unui lucru existent în realitate, ci se *metamorfozează* mai degrabă într-o *plăsmuire*. Metamorfozarea în plăsmuire înseamnă pe de o parte că tot ce a fost înainte, adică realitatea externă, încetează să mai existe, iar pe de altă parte ne trimite cu gândul la faptul că *ceea ce este acum*, adică tot ce *ni se arată* cu ajutorul jocului artistic, este adevărat și veritabil. Metamorfozarea în plăsmuire exprimă nu numai modul în care un material oarecare este format într-un anumit fel cu ajutorul căruia îi putem crea o copie fidelă, ci reprezintă mai degrabă o *manifestare* aparte a obiectului.

Opera de artă este astfel rațională și senzuală deopotrivă, și din acest motiv la transmiterea sensului artistic necesită subiectul întreg, cu toată capacitatea lui senzorială și rațională. Experiența unei opere de artă reprezintă totodată și o formă de experimentare nemijlocită. Tocmai de aceea, sensul operei de artă ni se poate arăta doar cu ajutorul și în procesul percepției senzoriale. În primul rând percepem opera de

artă cu ajutorul simțurilor, mesajul transmis fiind nu numai rezultatul unei construcții ulterioare, ci acesta se naște chiar în timpul percepției senzoriale. Adevărul operei de artă poate fi descoperit nu numai prin abordări raționale, ci și prin reflexii estetice senzoriale.

Opera de artă este o *manifestare* care poate să-și dezvăluie sensul doar prin intermediul *vizibilului*, al imaginii. Sensul unei opere de artă se dezvăluie mai întâi simțurilor, motiv pentru care putem vorbi de un *sens senzorial* al operei de artă.

Tocmai de aceea, experiența operei de artă ne ajută să nu privim senzația ca un mod de cunoaștere instabil care necesită completări și consolidări din partea rațiunii, ci să conștientizăm rolul lui activ și capacitatea ei de a genera un anumit sens sau mesaj.

Bibliografie

ÁDÁM György

Érzékelés, tudat, emlékezés...biológusszemmel. Gondolat, Budapest, 1976.

ALTRICHTER Ferenc

Forrai, Locke és az innatizmus. *Világosság*, 2008/7–8. 167–190.

AMBRUS Gergely

Világkép és észleléselemletek kapcsolata az analitikus filozófia történetében. *Kellék*, 2005/ 27–28. 73–81.

ANTIK Sándor

Vizuális emlékezet és képi metaforák. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kolozsvár, 2008.

ANTIK Sándor

Vizuális megismerés és kommunikáció. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kolozsvár, 2010.

AQUINÓI Szent Tamás

A szépről (Klima Gyula bevezetőjével). *Magyar Filozófiai Szemle*, 1984/3-4, Akadémiai Kiadó, Budapest. 454–473.

AQUINÓI Szent Tamás

Az értelem egysége. Borbély Gábor (ford.), Matura Bölcsélet, 1993.

AQUINÓI Szent Tamás

A teológia foglalata. Második rész 1. (Questio 1-114). Tudós-Takács János (ford.), Gede Testvérek BT, Budapest, 2008.

ARISZTOTELÉSZ

Analytica Posteriora. Electronic Text Center, University of Virginia Library, <http://etext.lib.virginia.edu/toc/modeng/public/AriPost.html>. 2012/10/12.

- ARISZTOTELÉSZ
Hermeneutika. In uő: *Poétika, Kategóriák, Hermeneutika*. Kossuth Kiadó, 1997. 137–195.
- ARISZTOTELÉSZ
Kategóriák. In uő: *Poétika, Kategóriák, Hermeneutika*. Kossuth Kiadó, 1997. 61–134.
- ARISZTOTELÉSZ
Lélektílozófiai írások. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.
- ARISZTOTELÉSZ
Metafizika. Halasy-Nagy József (ford.), Lectum Kiadó, Szeged, 2002.
- ARISZTOTELÉSZ
Nikomakhoszi etika. Magyar Helikon, 1971.
- ARISZTOTELÉSZ
Poétika. Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2004.
- ARISZTOTELÉSZ
Politika. 2. kiadás. Szabó Miklós (ford.), Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.
- ARISZTOTELÉSZ
Retorika. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
- ASZMUSZ, V. F.
Immanuel Kant. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
- ATKINSON, R.L., ATKINSON, R.C., SMITH, E.E., BEM, D.J.
Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- AUGUSTINUS Aurelius
Vallomások. Városi István (ford.), Gondolat, Budapest, 1982.
- AUGUSTINUS Aurelius
A rendről. In: *Fiatalkori párbeszéddek*. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1986. 130–198.
- AUGUSTINUS Aurelius
Beszélgetés önmagammal. In: *Fiatalkori párbeszéddek*. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1986. 199–262.
- AUGUSTINUS Aurelius
A muzsikáról. In: *Fiatalkori párbeszéddek*. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1986. 441–665.
- AUGUSTINUS Aurelius
Az igaz vallásról. In: *Fiatalkori párbeszéddek*. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1986.
- AUGUSTINUS Aurelius
A Szentháromságról XI. Könyv. Gál Ferenc. (ford.), Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1985. 307–330.
- AUGUSTINUS Aurelius
Az imádságról. *Pannonhalmi Szemle*, 1998/3. 11–30.
- BACSÓ Béla
„Érzéki ráeszmélés és a kifejezés megértése”. Mit értünk, amikor látunk valamit?. In uő: *Ön-arc-kép. Szempontok a portréhoz*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2012. 277–296.
- BACSÓ Béla
A nem-látható dicsérete. In uő: *Ön-arc-kép. Szempontok a portréhoz*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2012. 45–59.

- BACSÓ Béla
A művészet szemlélete és a művészettörténet. Az esztétikai tapasztalat rehabilitációja a kép példáján. In uő: *A megértés művészete – A művészet megértése*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989. 125–143.
- BACSÓ Béla
Az esztétikáról. In uő: *Az elmélet elmélete*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2009. 192–203.
- BACSÓ Béla
Perspektíva és észlelés. *Vulgo II/1-2*. 232–236.
- BACSÓ Béla
Műalkotás és fenomén: Fritz Kaufmannról. *Jelenkor – Irodalmi és Művészeti Folyóirat* 1998. 41:(9). 942–946.
- BACSÓ Béla
Valóban elavult lenne az észlelés? In uő: *Kiállni a zavart. Filozófiai és művészetelméleti írások*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2004. 105–120.
- BACSÓ Béla
Műalkotás és fenomén. *Jelenkor*. 1998. 41:(9). 942–946.
<http://www.c3.hu/scripta/jelenkor/1998/09/12bacso.htm>. 2012/12/21.
- BACSÓ Béla
Az esztétikáról. In uő: *Az elmélet elmélete*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2009. 192–203.
- BALOGH Tibor
Adalékok a descartes-i reflex-fogalom színeváltozásaihoz. In: Csejtei Dezső–Dékány András–Laczkó Sándor (szerk.): *A kartezianizmus négyszáz éve*. Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Szeged, 1996. 115–121.
- BÁRÁNY István
A Theaitétosz helye a Platón életművön belül. In. Platón: *Theaitétosz. Platón összes művei kommentárokkal*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2001. 127–164.
- BARNES, Jonathan
Arisztotelész. Akadémia Kiadó, Budapest, 1996.
- BARTHES, Roland
A szerző halála. In uő: *A szöveg öröme. Irodalomelméleti írások*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 50–55.
- BADT, Kurt
Die Kunst Cézannes. München, 1965.
- BÄTSCHMANN, Oscar
Bevezetés a művészettörténeti hermeneutikába. Corvina Kiadó, Budapest, 1998.
- BAUCH, Kurt
Imago. *Vulgo II*. 1-2. 247–262.
- BAUMGARTEN, Alexander Gottlieb
Esztétika. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- BELTING, Hans
A művészettörténet vége. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- BELTING, Hans
Kép-antropológia. Képtudományi vázlatok. Kijárat Kiadó, Budapest, 2003.
- BENE László
Megismerés, nyelv és valóság *A szofistában*. In: Platón: *A szofista. Platón összes művei kommentárokkal*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2006. 131–321.

- BERKELEY, George
Tanulmányok az emberi megismerés alapelveiről és más írások. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.
- BLOCK, Irving
 Truth and Error in Aristotle's Theory of Sense. In: *The Philosophical Quarterly*, Vol. 11, No. 42 (Jan., 1961). 1–9.
<http://www.jstor.org/stable/2216674>. 2012/11/17.
- BODOR Péter
 Az éteren túl: a megismerés társas konstruktivista felfogása. *Replika*, 26, 1997. 105–121.
<http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/26/09bodor.htm>. 2012/09/14.
- BLUMENBERG, Hans
 „A természet utánzása”. A teremtő ember eszméjének előtörténetéhez. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomén – valóság.* Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 191–219.
- BODOKY Péter
 Ha képek csak szépek lennének. Az érdeknélküliség értelmezési kihívásairól. In: Papp Zoltán (szerk.): „*Viharnak kitett Szavak által*”. *Tanulmányok Bacsó Béla hatvanadik születésnapjára.* Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsésztudományi Kar, Budapest, 2012. 15–24.
- BODOR Péter
 Az érzelmi fejlődés diszkurzív megközelítése: az érzés (feel). In: Györi Miklós (szerk.): *Az emberi megismerés kibontakozása. Társas kogníció, emlékezet, nyelv.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 17–40.
- BOEHM, Gottfried
 A kép hermeneutikájához. *Athenaeum* 1/4, T-Twins, Budapest, 1993. 87–111.
- BOEHM, Gottfried
 Bildsinn und Sinnesorgane. *Neue Hefte für Philosophie. Heft 18/19. Anschauung als ästhetische Kategorie.* Göttingen, S. 118–132.
 A képi értelem és az érzékszervek. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomén – valóság.* Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 242–253.
- BOEHM, Gottfried
 Sehen. Hermeneutische Reflexionen. In: Ralf Konersmann (szerk.): *Kritik des Sehens,* Reclam Verlag, Leipzig, 1997. 272–298.
 Látás. Hermeneutikai reflexiók. *Vulgo* II/1/2. 218–231.
- BOEHM, Gottfried
 A képleírás. A kép és a nyelv határaitól. In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák I. Képelemzés.* Kijárat Kiadó, Budapest, 1998. 19–36.
- BOEHM, Gottfried
 A képkérdés. In uő: *Paul Cézanne, Montagne, Sainte-Victoire. Válogatott művészeti írások.* Kijárat Kiadó, Budapest, 2005. 126–137.
- BOEHM, Gottfried
 Paul Cézanne, Montagne, Sainte-Victoire. Válogatott művészeti írások. Kijárat Kiadó, Budapest, 2005.
- BOEHM, Gottfried
 Mű és észlelés. A klasszikus modernség múzeumában. In uő: *Paul Cézanne, Montagne, Sainte-Victoire. Válogatott művészeti írások.* Kijárat Kiadó, Budapest, 2005. 107–123.

- BOEHM, Gottfried
Az élő toposza. Képtörténet és esztétikai tapasztalat. In uő: *Paul Cézanne, Montagne, Sainte-Victoire. Válogatott művészeti írások*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2005. 141–153.
- BOEHM, Gottfried
Jenseits der Sprache? Anmerkungen zur Logik der Bilder. In: uő: *Wie Bilder Sinn erzeugen. Die Macht des Zeigens*. University Press, Berlin, 2008. 34–53.
Nyelven túl. Megjegyzések a képek logikájáról. In: uő: *Paul Cézanne, Montagne, Sainte-Victoire. Válogatott művészeti írások*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2005. 153–166.
- BOROS Gábor
Descartes és Kant. *Világosság*, 2004/10-11-12. 27–36.
- BOROS Gábor
Leibniz gyakorlati filozófiája. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő–Gödöllő, 2009.
- BOROS Gábor
Descartes és a korai felvilágosodás. Áron Kiadó – Brozsek Kiadó, Budapest, 2010.
- BOROS Gábor
Természet és lélek. A descartes-i perspektíva.
<http://epa.oszk.hu/00100/00186/00021/pdf/1borosg.pdf>. 2013/01/25.
- BOROS János
A megismerés talánya. Tudat, kommunikáció, történelem. Áron Kiadó, Budapest, 2009. 17–85
- BOWER, Gordon H.–FORGAS, Joseph P.
A hangulatok szerepe az emlékezésben. In: Forgács József (szerk.): *Az érzelmek pszichológiája*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 97–120.
- BROWN, Clifford
Leibniz and Aesthetic. In: *Philosophy and Phenomenological Research*. Vol. 28, No. 1 (Sep., 1967). 70–80.
<http://www.jstor.org/stable/2105324>. 2013/01/22.
- BULTMANN, Rudolf
A hermeneutika problémája. In: Csikós Ella-Lakatos László (szerk.): *Filozófiai hermeneutika*. Budapest, 1990. 91–114.
- BURNS, C. Delisle
Leibniz and Descartes. In: *The Monist*. Vol. 26, No. 4 (October, 1916). 524–533.
<http://www.jstor.org/stable/27900608>. 2013/01/22.
- BURNYEAT, Myles
The Theatetus of Plato. Hackett Publishing Company. 1900.
- CASSIRER, Ernst
Mitikus, esztétikai és teoretikus tér. *Vulgo*, II. évf. 1-2.
<http://www.c3.hu/scripta/vulgo/2/1-2/cassir>. 2013/02/15.
- CASSIRER, Ernst
Kant élete és műve. Osiris/Gond Cura Alapítvány, Budapest, 2001.
- CLARK, Andy
A megismerés építőkövei. Osiris Kiadó, 1996.

- COOPER, John M.
Plato on Sense-Perception and Knowledge („Theaetetus” 184–186). In: *Phronesis*, Vol. 15, No. 2 (1970). 123–146. Published by: BRILL. URL: <http://www.jstor.org/stable/4181847>. 2012/09/28.
- CRARY, Jonathan
Az érzékelés modernizálása.
<http://www.cab.u-szeged.hu/local/gondolatjel/95/crary.html>. 2011/12/21.
- CZAP László
Képfeldolgozás. <http://mazzola.iit.unimiskolc.hu/~czap/HEFOP/Kepfeld1010.pdf>.
2011/10/19.
- CZIGLER István
Figyelem és percepció. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1999.
- CSEKE Ákos
A középkor és az esztétika. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011.
- CSÉPE Valéria–GYÖRI Miklós–RAGÓ Anett (szerk.)
Általános pszichológia I. Észlelés és figyelem. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- CSÉPE Valéria–GYÖRI Miklós–RAGÓ Anett (szerk.)
Általános pszichológia II. Tanulás – emlékezés – tudás. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 111–153; 272–347.
- CSÉPE Valéria–GYÖRI Miklós–RAGÓ Anett (szerk.)
Általános pszichológia III. Nyelv – tudat – gondolkodás. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 477–534.
- CSOBÓ Péter György
Az érzéki hangoktól a hangérzetekig. *VULGO*, VI.1-2, 2005. 196–213.
- DAMISCH, Hubert
A perspektíva – múltbeli dolog?. In: Házas Nikoletta (szerk.): *Változó művészetfogalom.* Kijárat Kiadó, Budapest, 2001. 129–141.
- DÁNÉL Mónika
„Épületek és képek olvasása” Géczi János Carmen Figuratum című kiállításáról.
Kalligram. XI. évfolyam. 2002.
- DANTO, Arthur C.
Művészet a művészet vége után. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomen – valóság.* Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 370–380.
- DELEUZE, Gilles
Hume és Kant. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- DIETER, Henrich
Aesthetic Judgment and the Moral Image of the World. Studies in Kant. Stanford University Press, Stanford California, 1992. 29–56.
- DESCARTES, RENÉ
Szabályok az értelem vezetésére. In: *Válogatott filozófiai művek.* (ford. Szemere Samu). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961. 85–202.
- DESCARTES, RENÉ
Értekezés az ész helyes vezetésének és a tudományos igazság kutatásának módszeréről. In: *Válogatott filozófiai művek.* (ford. Szemere Samu). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961. 205–299.
- DESCARTES, RENÉ
Értekezés a módszerről. Boros Gábor (szerk.). Ikon Kiadó, Budapest, 1992.

- DESCARTES, RENÉ
Az igazság kutatása a természetes világosság által. In: Válogatott filozófiai művek. (ford. Szemere Samu). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961. 301–338.
- DESCARTES, RENÉ
Elmélkedések az első filozófiáról. (ford. Boros Gábor). Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- DESCARTES, RENÉ
A lélek szenvedélyei. Dékány Andárs (ford.). Ictus Kiadó, Budapest, 1994.
- DESCARTES, RENÉ
A filozófia alapelvei. Dékány Andárs (ford.). Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- DEMETER Tamás
 Locke és az eszmék tipográfiája. *Magyar Filozófiai Szemle* 41. 1997.
- DIETER, Henrich
Aesthetic Judgment and the Moral Image of the World. Studies in Kant. Stanford University Press, 1992.
- DUCHAMP, Marcel
A teremtő aktus.
http://adattar.vmmi.org/cikkek/2809/letunk_1985.02_10_marcel_duchamp.pdf.
 2013/04/17.
- DUNN, John
Locke. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1992.
- EIFERT Anna
 A kép az eltűnés esztétikájában. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomen – valóság.* Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 381–396.
- Dr. ESTEFÁNNÉ dr. VARGA Magdolna, Dr. DÁVID Mária, Dr. HATVANI Andrea (et.al)
Pszichológiai elméleti alapok.
<http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/index.html>. 2011/12/ 20.
- EYSENCK, Michael W.–KEANE, Mark T.
Kognitív pszichológia - Hallgatói kézikönyv. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003. 87–105.
- FARAGÓ-SZABÓ István
 Locke-ról – némileg másképp. *Világosság*, 2008/11–12. 103–130.
- FEHÉR M. István
 „Az eszme érzéki ragyogása”. Esztétika, metafizika, hermeneutika (Gadamer és Hegel). In: *Parlando: Tanulmányok Zoltai Dénes tiszteletére.* Atlantisz Kiadó, Budapest, 2005. 23–200.
- FEHÉR M. István
Hermeneutikai tanulmányok I, L’Harmattan, Budapest, 2001.
- FORGÁCS József
 Bevezetés: Az érzelmek pszichológiája. In uő: *Az érzelmek pszichológiája.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 9–29.
- FORRAI Gábor
A jelek tana: Locke ismeretelmélete és metafizikája. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2005.
- FÜLÖP Géza
Az információ. 2. bővített és átdolgozott kiadás, Budapest, 1996.
- GADAMER, Hans-Georg
A filozófia kezdete. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

- GADAMER, Hans-Georg
Hallani – látni – olvasni. *Nagyvilág*, 2001/1. 128–134.
- GADAMER, Hans-Georg
A szép aktualitása. T-Twins Kiadó, Budapest, 1994.
- GADAMER, Hans-Georg
A kép és a szó művészete. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép, fenomén, valóság*, Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 274–284.
- GADAMER, Hans-Georg
Szöveg és interpretáció. In: Bacsó Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*, Cserépfalvi kiadása, Budapest, 1991. 17–41.
- GADAMER, Hans-Georg
A hallásról. *Vulgo*, 2000/3-4-5, 25–30.
- GADAMER, Hans-Georg
Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- GADAMER, Hans-Georg
Szemlélet és szemléletesség. In: Bacsó Béla (szerk.): *Fenomén és mű*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2003. 123–136.
- GEORGIADES G.Thrasybulos
Megnevezés és felhangzás. *VULGO*, VI.1-2. 230–244.
- GERÉBY György
Esztétika a középkorban. *Buksz*, 1989, I/1. 57–62.
- GIBSON, J.J., GIBSON, E.J.
Perceptuális tanulás: differenciálás vagy gazdagodás. In: Marton L.M. (szerk.): *A tanulás szerepe az emberi észlelésben*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975. 45–63.
- GILBERT, Katherine Everett, KUHN, Helmut
Az esztétika rövid története. Gondolat Kiadó, Budapest, 1966.
- GRAESER, Andreas
A platóni ontológia. In: Betegh Gábor, Böröczki tamás (szerk.): *A formák és a tudás. Tanulmányok Platón metafizikájáról és ismeretelméletéről*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 15–39.
- GRAESER, Andreas
A platóni filozófia módszerei. In: Betegh Gábor, Böröczki tamás (szerk.): *A formák és a tudás. Tanulmányok Platón metafizikájáról és ismeretelméletéről*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 157–181.
- GREGORY, R.L.
Seeing as thinking. Times Literary Supplement, June 23, 1972.
- GREGUS Zoltán
Értelemtöbblet a művészet tapasztalatában. (Gadamer és Merleau-Ponty). In: Veress Károly (szerk.): *A hozzátartozás struktúrái. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások*. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2010. 71–92.
- GULYÁS Balázs–KOVÁCS Gyula–VIDNYÁNSZKY Zoltán
A vizuális tudat. In: Pléh Csaba – Kovács Gyula–Gyulyás Balázs (szerk.): *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 619–649.
- HALL, Edward T.
Rejtett dimenziók. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.
- HANSLICK, Eduard
A zenei szép. *VULGO*, VI.1-2. 119–159.

- HARMON-JONES, Eddie
Az érzelmek szerepe a kognitív disszonancia működésében. In: Forgács József (szerk.): *Az érzelmek pszichológiája*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 131–151.
- HARRÉ, Rom
Érzelem és emlékezet: a második kognitív forradalom. *Replika*, 1997. 25. 141/153.
<http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/25/harre.htm>. 2011/11/17.
- HARTL Péter
Ego cogito, ergo sum. *Kellék*, 2007/32. 17–35.
- HARTMANN, Nicolai
Esztétika. Magyar Helikon, 1977.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich
Arisztotelész. Szemere Samu (ford.). In: Arisztotelész: *Poétika, Kategóriák, Hermeneutika*. Kossuth Kiadó, 1997. 197–203.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich
Előadások a filozófia történetéről III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich
Esztétikai előadások I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich
Esztétikai előadások II-III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich
Esztétika. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich
Előadások a művészet filozófiájáról. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2004.
- HEIDEGGER, Martin
Kant és a metafizika problémája. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- HEIDEGGER, Martin
A műalkotás eredete. In uő: *Rejtektutak*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 9–69.
- HEIDL György
A szépség bölcselete és a művészet szépsége. Cseke Ákos: *A középkor és az esztétika*.
<http://jelenkor.net/main.php?disp=disp&ID=2462>. 2012/11/25.
- HELLER Ágnes
Leibniz egzisztenciális metafizikája. Kossuth Könyvkiadó, 1995.
- HIRSCH, E.D.
Gadamer értelmezésemélete. In: Fabiny Tibor (szerk.): *A hermeneutika elmélete. Tanulmányok*. JATEPress, Szeged, 1998. 251–265.
- HORVÁTH Zoltán
Leibniz vitái, avagy az utólag megállapított harmónia.
<http://www.c3.hu/~prophil/profi063/horvath.html>. 2013/02/25.
- HUME, David
Összes esszéi I. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1992. 19–22; 102–113; 114–138; 190–194; 213–221; 222–244.
- HUME, David
Összes esszéi II. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1994. 29–41.
- HUME, David
Tanulmány az emberi értelemről. Nippon Kiadó, Budapest, 1995.
- HUME, David
Értekezés az emberi természetről. (ford. Bence György). Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

- IMDAHL, Max
Gondolatok a kép identitásáról. *Athenaeum* 1/4. T-Twins, Budapest, 1993. 112–140.
- IMDAHL, Max
Művészettörténeti megjegyzések az esztétikai tapasztalathoz. In: Bacsó Béla (szerk.): *Fenomén és mű. Fenomenológia és esztétika*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2002. 211–222.
- IMDAHL, Max
Ikonika. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomén – valóság*. Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 254–273.
- IMDAHL, Max
Giotto Aréna-freskóinak egyes narratív struktúráiról. In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 1. Képelemzés*. Kijárat Kiadó, Budapest, 1998. 117–134.
- IMDAHL, Max
Giotto. Arénafreskók. Ikonográfia – Ikonológia – Ikonika. Kijárat Kiadó, Budapest, 2003. 77–98.
- IRINYI Tamás
Pszichiátriai szakápolástan. Medicina Könyvkiadó Rt., 2002. 42–58.
- KOMORJAI László
Az érzékelés nyelve. *Világosság*, 2005/12. 35–41.
- JACOQUES, Maritain
Keresztény művészet. *Vigilia*, 2001/8. 581–584.
- JÁNOSY István
Platón ma. In: Platón: *Az állam*. Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2001. 368–389.
- JAUSS, Hans Robert
Recepcióelmélet - esztétikai – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- JAY, Martin
A modernitás látásrendszerei. *Vulgo* II, 1-2. 204–217.
- JONAS, Hans
A szem nemessége. In: Bacsó Béla (szerk.): *Fenomén és mű. Fenomenológia és esztétika*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2002. 109–122.
- KANT, Immanuel
Atropológiai írások. Osiris/Gond-Cura Alapítvány Kiadó, Budapest, 2005. 9–196.
- KANT, Immanuel
Prekritikai írások. Osiris/Gond-Cura Alapítvány Kiadó, Budapest, 2003. 285–336, 521–565.
- KANT, Immanuel
A tiszta ész kritikája. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- KANT, Immanuel
Az ítélőerő kritikája. Ictus Kiadó, 1995.
- KECSKÉS Pál
A középkor esztétikája. *Esztétikai Szemle*, VIII 1-2, 1942. 11–25.
- KISS Viktória
Az esztétikai tapasztalat néhány aspektusáról. In: Papp Zoltán (szerk.): *„Viharnak kitett Szavak által”*. *Tanulmányok Bacsó Béla hatvanadik születésnapjára*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsésztudományi Kar, Budapest, 2012. 125–132.

- KORNIS Gyula
Az ismerés apriori elemei Platónnál. Budapest, 1907.
- KOVÁCS Attila
Az arisztotelészi „tapintás” fogalma és a fenomenológia problémája.
<http://kellek.adatbank.transindex.ro/pdf/10/005Kovacs.pdf>. 2012/11/26.
- KOVÁCS Gyula
 A perceptuális kategorizáció alapjai. In: Pléh Csaba–Kovács Gyula–Gyulyás Balázs (szerk.): *Kognitív idegtudomány.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 202–216.
- KOVÁCS Ilona
 Az emberi látás fejlődése. In: Pléh Csaba–Kovács Gyula–Gyulyás Balázs (szerk.): *Kognitív idegtudomány.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 273–284.
- KRISTELLER, Paul Oskar
A művészetek modern rendszere.
[emc.elte.hu/.../Paul Oskar KristellerA muveszet modern rendszere.rtf](http://emc.elte.hu/.../Paul%20Oskar%20KristellerA%20muveszet%20modern%20rendszere.rtf).
 2013/04/26.
- KRÜGER, Peter
 Bevezetés a művészettörténeti elbeszéléskutatásba: a festészet és a költészet határai.
 In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 1. Képelemzés.* Kijárat Kiadó, Budapest, 1998. 95–115.
- KURTH, Ernst
 Zenepszichológia. *VULGO*, VI.1-2. 160–185.
- LANGER, Serge
Szent Ágoston. Európa könyvkiadó, Budapest, 2004. 132–151.
- LEE, Harold N.
 Kant's Theory of Aesthetics. *The Philosophical Review*, Vol. 40, No. 6 (Nov., 1931). 537–548.
<http://www.jstor.org/stable/2180042>. 2013/04/15.
- LEIBNIZ, G.W.
Válogatott filozófiai írásai. Európa könyvkiadó, Budapest, 1986.
- LEIBNIZ, G.W.
Újabb értekezések az emberi értelemről. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005.
- LOBOCZKY János
A szép mint „ontológiai híd” a múlt és a ma művészete között Gadamer hermeneutikájába.
<http://www.c3.hu/~gond/tartalom/18-19/fraloboc.html>. 2013/02/13.
- LOBOCZKY János
Mi az esztétika?
<http://epa.oszk.hu/00000/00011/00047/pdf/sz2001-3.pdf>. 2013/04/13.
- LOBOCZKY János
A kanti szép fogalma gadameri perspektívából.
<http://www.c3.hu/~prophil/profi052/loboczky.html>. 2013/13/29.
- LOCKE, John
Értekezés az emberi értelemről. Vassányi Miklós–Csordás Dávid (ford.). Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- LOSONCZ Alpár
 Az ész apóriái Descartes gondolkodásában. In: Csejtei Dezső–Dékány András–Laczkó Sándor (szerk.): *A kartezianizmus négyszáz éve.* Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Szeged, 1996. 122–128.

- LOSONCZ Alpár
Merleau-Ponty filozófiája. Attraktor Kiadó, 2010.
- LOSZEV, A. F.–SESZTAKOV, V. P.
 A szép. In uő: *Az esztétikai kategóriák története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 115–194.
- LUHMANN, Niklas
 Látom azt, amit te nem látsz. In uő: *Látom azt, amit te nem látsz*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 108–118.
- LUKÁCS György
Adalékok az esztétika történetéhez I., II. Magvető Kiadó, Budapest, 1972.
- MARIN, Louis
 A reprezentáció. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomen – valóság*. Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 220–228.
- MARTON L.M.
 A tanulás szerepe az emberi észlelésben. In: Marton L.M.(szerk.): *A tanulás szerepe az emberi észlelésben*. Gondolat, Budapest, 1975. 5–41.
- MÁRTON Miklós
 Érzéki bizonyosság és nem-fogalmi tartalom. *Világosság*, 2008/3-4. 91–104.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
 A közvetett nyelv és a csend hangjai. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép, fenomen, valóság*, Kijárat, Budapest, 1995. 142–177.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
 Cézanne kételye. *Enigma* 1996. 3. 10. 76–89.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
A látható és a láthatatlan. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
A filozófia dicsérete.
<https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6114/file/Merleau-Ponty.pdf>. 2013/05/10.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
The Primary of Perception. Gallimard, Parism, 1945.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
Eye and Mind. Northwestern University Press, 1964.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
Fenomenologia perceptiei. Aion, Oradea, 1999.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
 A természet. Jegyzetek a Collége de France-ban tartott előadáshoz. In: *Tér – fenomen – mű*. Bacsó Béla (szerk.). Kijárat Kiadó, Budapest, 2009. 259–269.
- MITCHELL, W. J. Thomas
Iconology: Image – Text – Ideology. The University of Chicago Press, Chicago, 1986. 1–46.
- MITCHELL, W. J. Thomas
 Mi a kép?. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomen – valóság*. Kijárat Kiadó. Budapest. 1997. 338–369.
- MOLNÁR Gergely–BLAHA Béla–HORVÁTH Gábor
Látás az ibolyán túl. <http://www.termeszetvilaga.hu/tv9704/uv.html>. 2011/10/20.
- MOORS, Martin
 Kant az ízlésről és az életérzésről. *Világosság*. 2006/11-12. 185–194.

- NANCY, Jean-Luc
Ami a művészetből megmarad. In: Házas Nikoletta (szerk.): *Változó művészetfogalom*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2001. 21–37.
- NIEDENTHALAND, Paula M.–HALBERSTADT, Jamin B.–SETTERLEND, Marc B.
Being Happy and Seeing "Happy": Emotional State Mediates Visual Word Recognition. *Cognition and Emotion*. 1997. 11 (4). 403–432.
http://membres.multimania.fr/silverplatter/GATEWAY/catchword/psych/02699931/PDF/a04/cogemo_9812_Niedenthal.pdf. 2012/11/28.
- NEISSER, Ulric
Megismerés és valóság. Gondolat, Budapest, 1984.
- NÉMETH Csaba
Avítt vélekedések. Umberto Eco. Művészet és szépség s középkori esztétikában. *Buksz*, 2009. XXI/2. 123–128.
- NEVILLE, Moray:
Attention: selective processes in vision and hearing. Hutchinson Educational, 1969.
- NOVÁK Rudolf
Megismerés és gondolkodás kanti megkülönböztetéséről. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1984/3-4. 329–340.
- NYÍRI Kristóf
Képek az idegrendszerben és a filozófiában. In: Pléh Csaba–Kovács Gyula–Gyulyás Balázs (szerk.): *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 771–781.
- NYÍRI Kristóf
A gondolkodás képelemélete. <http://mek.niif.hu/00500/00587/html/>. 2012/04/21.
- NYÍRI Kristóf
Szavak és képek. *Világosság*, 2007/9. 3–12.
- OATLEY, Keith – JENKINS, Jennifer M.
Érzelmek. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 25–61, 127–166, 297–332.
- OLÁH Attila
Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium, 2006. 118–145/193–224.
- ORBÁN Gyöngyi
Az irodalom határhelyzetétől az eminens szövegig és vissza. *Korunk*, 2006/július. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2006&honap=7&cikk=8244>. 2013/02/13.
- ORBÁN Gyöngyi
Az ígérte kertje. Pro Philosophia – Polis, Kolozsvár, 1999.
- ORTEGA y Gasset, José
Elmélkedések Leibnizről: az alapelv fogalma és a deduktív elmélet fejlődése. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005.
- PALMER, Stephen. E.
The effects of contextual scenes on the identification of objects. *Memory & Cognition*. Vol. 3 (5)/1975. 519–526.
- PAPP Zoltán
Elidőzni a szépnél. Kant esztétikájáról. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- PAYOT, Daniel
Az értelem érzéki átjárói. In: Házas Nikoletta (szerk.): *Változó művészetfogalom*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2001. 281–292.

- PLÉH Csaba
Bevezetés a megismeréstudományba. Typotex. Budapest. 1998.
<http://nyitottegyetem.phil-inst.hu>. 2011/10/02.
- PLATÓN
 A lakoma. In: *Platón összes művei I.* Európa Könyvkiadó, 1984.
- PLATÓN
 Állam. In: *Platón összes művei II.* Európa Könyvkiadó, 1984. 5–710.
- PLATÓN
 A szofista. In: *Platón összes művei II.* Európa Könyvkiadó, 1984. 1701–1228.
- PLATÓN
 Hetedik levél. In: *Platón összes művei III.* Európa Könyvkiadó, 1984. 1038–1083.
- PLATÓN
 Ion. Menexenosz. In: *Platón összes művei kommentárokkal.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- PLATÓN
 Menón. In: *Platón összes művei I.* Európa Könyvkiadó, 1984.
- PLATÓN
 Nagyobbik Hippiasz. In: *Platón összes művei I.* Európa Könyvkiadó, 1984.
- PLATÓN
 Parmenidész. In: *Platón összes művei II.* Európa Könyvkiadó, 1984. 809–894.
- PLATÓN
 Phaidón. In: *Platón összes művei I.* Európa Könyvkiadó, 1984.
- PLATÓN
 Phaidrosz. In: *Platón összes művei II.* Európa Könyvkiadó, 1984. 711–808.
- PLATÓN
 Philébosz. In: *Platón összes művei III.* Európa Könyvkiadó, 1984. 151–306.
- PLATÓN
 Theaitétosz. In: *Platón összes művei II.* Európa Könyvkiadó. 1984. 895–170.
- PLATÓN
 Timaiosz. In: *Platón összes művei III.* Európa Könyvkiadó, 1984. 307–410.
- PLATÓN
 Törvények. Második Könyv. In: *Platón összes művei III.* Európa Könyvkiadó, 1984. 487–553.
- PLATÓN
 Törvények. Negyedik könyv. In: *Platón összes művei III.* Európa Könyvkiadó, 1984. 589–627.
- RAPHAEL, Max
 A műalkotás és a természeti minta. Cézanne: Mont Sainte-Victoire. *Athenaeum* 1/4. T-Twins, Budapest, 1993. 43–86.
- RÁKÓCZI István Péter
Az érzékszervek és az agy.
<http://hang-kep-tan.eu/userfiles/file/erzekelesEU.pdf>. 2011/06/13.
- REDL Károly
Az égi és a földi szépről. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.
- RITOÓK Zsigmond
Források az ókori görög zenesztétika történetéhez. Akadémia Kiadó, Budapest, 1982. 117–271.

- ROPOLYI László
Korlátok és képek a megismerésben. In: Kubinyi Enikő–Miklósi Ádám (szerk.): *Megismerésünk korlátai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 27–45.
- ROSS, David
Arisztotelész. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- SAJÓ Sándor
Egy láthatatlan arc képének képe. Az önarckép ontológiájához. In: Papp Zoltán (szerk.): *„Viharnak kitett Szavak által”*. *Tanulmányok Bacsó Béla hatvanadik születésnapjára*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsésztudományi Kar, Budapest, 2012. 517–576.
- SCHLÜTER, Wolfgang
Immanuel Kant. Magyar Könyvklub, Budapest, 2002.
- SCHMAL Dániel
Az érzékelés „nyelve” a 17. században.
<http://szabadbolcssek.uw.hu/szabbolcs-index.htm>. 2013/04/08.
- SCHMITZ, Markus
A sztoikus ismeretelmélet szerepe René Descartes-nál és a tudományelméletben. *Világosság*, 2006/11-12. 61–71.
- SCOTT, Dominic
A visszaemlékezés fogalma Platónnál. In: Betegh Gábor, Böröczki Tamás (szerk.): *A formák és a tudás. Tanulmányok Platón metafizikájáról és ismeretelméletéről*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 213–247.
- SEKULER, Robert–BLAKE, Randolph
Észlelés. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- SIMON Attila
A befogadó a *Poétikában*. *Literatura*, 1998/1.
- SIMON Attila
A csodálkozás és a csodálatos. *Gond*. 18-19. 1999.
<http://www.c3.hu/~gond/tartalom/18-19/frasimon.html>. 2012/10/05.
- SIMMONS, Alison
Descartes on the Cognitive Structure of Sensory Experience. In: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 67, No. 3 (Nov., 2003). 549–579.
<http://www.jstor.org/stable/20140627>. 22/01/2013.
- TENGELYI László
Kant. Áron Kiadó, Budapest, 1995.
- THOMAS J.
Aristotle on Sense Perception. *The Philosophical Review*, Vol. 70, No. 4 (Oct., 1961). 470–484. <http://www.jstor.org/stable/2183608>. 2012/11/13.
- SIMON Attila
Befogadó a *Poétikában*. *Litteratura*. 1998/1.
- SIMON Attila
A csodálkozás és a csodálatos.
<http://www.c3.hu/~gond/tartalom/18-19/frasimon.html>. 2012/10/22.
- SMITH, Craig A.–KIRBY, Leslie D.
Az érzélem és a kognitív kiértékelés folyamatai. In: Forgács József (szerk.): *Az érzelmek pszichológiája*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 79–94.

- STAWELL, F. Melian
Kant's Theory of Art. *The Burlington Magazine for Connoisseurs*. Vol. 22, No. 115 (Oct., 1912). 32–34. <http://www.jstor.org/stable/859065>. 2013/03/27.
- STEIGER Kornél (szerk.)
A szofista filozófia. Atlantisz, Budapest, 1993.
- STEIGER Kornél
A szókratikus dialógusok problémája. In uő: *Tanulmányok az antik görög filozófiáról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2010. 224–246.
- SHUSTERMAN, Richard
A pragmatista esztétika. A szépség megélése és a művészet újragondolása. Kalligram Kiadó. 2003.
- STRAWSON, Peter Frederick
Az érzékelés és a jelentés határai. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- SZABÓ Attila
Leibniz lételmélete. Blanket Kiadó, Budapest, 1993.
- SZLEZÁK, Thomas A.
Hogyan olvassunk Platón?. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- TAYLOR A.E.
Platón. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- THOMPSON, Richard L.
A tudatos észlelés mechanikája és transzcendenciája.
<http://kutatokozpont.hu/hu/a-tudatos-eszleles-mechanikaja-es-transzcendenciaja/>.
2011/12/ 20.
- TREISMAN, A. M.–GEFFEN, G.
Selective attention: Perception or response? *Quarterly journal of Experimental Psychology*. 1967. 19. 1–17.
- ULLMANN Tamás
A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010.
- UMBERTO, Eco
Művészet és szépség a középkori esztétikában. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- UMBERTO, Eco
A középkor esztétikai fogékonysága.
<http://jelenkor.net/main.php?disp=disp&ID=351>. 2012/12/11.
- VERESS Károly
Az értelem értelméről. Hermeneutikai vizsgálódások. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003.
- VERESS Károly
A megértés csodájáról, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2006.
- VERESS Károly
Bevezetés a hermeneutikába. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kolozsvár, 2010.
- VERESS Károly
A hozzátartozás mint alapstruktúra. In: Veress Károly (szerk.): *A hozzátartozás struktúrái. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások*. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kolozsvár, 2010. 41–70.

- VIDNYÁNSZKY Zoltán
A vizuális figyelem. In: Pléh Csaba–Kovács Gyula–Gyulyás Balázs (szerk.): *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 217–234.
- VILÁGI Ildikó (szerk.)
Az érzékelés és az észlelés élettani - pszichofizikai vizsgálatai. In uő: *Élettani gyakorlatok*.
<http://physiology.elte.hu/gyakorlat/jegyzet/erzekszervek.pdf>. 2012/01/17.
- WALTER, Benjamin
A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában.
http://www.aura.c3.hu/walter_benjamin.html. 2013/05/10.
- WINKLER István
Hangok szervezése és leképezése. In. Pléh Csaba–Kovács Gyula–Gyulyás Balázs (szerk.): *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 151–170.
- WOLFGAND, Röd
A kanti tapasztalatelmélet pszichológiai interfunkciójának egy alternatívája. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1991/4-5. 403–422.
- WOLLHEIM, Richard
Valamiként-látás, benne-látás és a képi reprezentáció. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép – fenomén – valóság*. Kijárat Kiadó, Budapest, 1997. 229–241.
- ZOLTAI Dénes
Az esztétika rövid története. Kossuth Könyvkiadó, 1987.
- ZUNCKERT, Rachel
Kant on Beauty and Biology. Cambridge University Press, 2007. 171–387.